
МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІКА

УДК 339.56:339.548

С. О. Полковниченко, к.е.н., доцент,
Р. Ф. Стеченко, студент**ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ УКРАЇНИ І РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ
З ПОЗИЦІЙ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ**

Анотація. У статті досліджуються сучасні проблеми торговельно-економічних відносин України з її найбільшим партнером – Російською Федерацією з позицій зовнішньоекономічної безпеки. З'ясовано фактори формування й основні особливості торговельно-економічних відносин України і Росії. Проведена оцінка рівня зовнішньоекономічної безпеки України у контексті торговельно-економічних відносин з Російською Федерацією. Розглянуто торгові війни між Україною і Росією як загрозу зовнішньоекономічній безпеці. Запропоновано можливі шляхи забезпечення зовнішньоекономічної безпеки України.

Ключові слова: торговельно-економічні відносини, зовнішньоекономічна безпека, від'ємне сальдо зовнішньої торгівлі, експортна залежність, імпортна залежність, торгові війни, забезпечення зовнішньоекономічної безпеки.

С. А. Полковниченко, к.э.н., доцент,
Р. Ф. Стеченко, студент**ТОРГОВО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ОТНОШЕНИЯ УКРАИНЫ И РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ
С ПОЗИЦИЙ ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ**

Аннотация. В статье исследуются современные проблемы торгово-экономических отношений Украины с ее крупнейшим партнером - Российской Федерацией с позиций внешнеэкономической безопасности. Выявлены факторы формирования и основные особенности торгово-экономических отношений Украины и России. Проведена оценка уровня внешнеэкономической безопасности Украины в контексте торгово-экономических отношений с Российской Федерацией. Рассмотрены торговые войны между Украиной и Россией как угроза внешнеэкономической безопасности. Предложены возможные пути обеспечения внешнеэкономической безопасности Украины.

Ключевые слова: торгово-экономические отношения, внешнеэкономическая безопасность, отрицательное сальдо внешней торговли, экспортная зависимость, импортная зависимость, торговые войны, обеспечение внешнеэкономической безопасности.

S. O. Polkovnychenko, candidate of economic sciences, associate professor,
R. F. Stechenko, student**TRADE AND ECONOMIC RELATIONS BETWEEN UKRAINE AND THE RUSSIAN FEDERATION
FROM THE POSITIONS OF FOREIGN ECONOMIC SECURITY**

Abstract. The article deals with current issues of trade and economic relations between Ukraine and its largest partner – the Russian Federation in the context of foreign economic security. The shaping factors (natural geographic ones, geopolitical location, historical, ethnic and demographic similarity of the countries, commonality and uniformity of problems and interests, equality and complementarity of the economies, the presence of diverse scientific relations) and the main features of trade and economic relations between Ukraine and Russia (basing the relations on inherited specialization and co-

---

МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІКА

---

operation, structural asymmetry of trade relations, a high level of exports and imports dependence) are clarified.

The assessment of the foreign economic security of Ukraine in the context of relations with the Russian Federation is given using the indicative method by comparing the actual values of the indicators of the state of the country's foreign economic ties with their threshold values.

On the basis of the analysis of the key indicators (the share of the RF in the total volume of trade of Ukraine, the ratio of exports coverage of imports, the ratio of exports to GDP, the ratio of imports to GDP, the share of energy resources imported from Russia), we conclude about the critical dependence of Ukraine on Russia as the main trading partner, the increase in the negative balance of foreign trade, the exports and imports dependence, the critical dependence of Ukraine on Russian energy resources. Measured in both individual indicators and the complex index we define the state of foreign economic security of Ukraine in relations with the Russian Federation as critical.

The trade wars between Ukraine and Russia are studied as a threat to foreign economic security. Hereby we emphasize that they are caused not only by the non-conformity of Ukrainian goods with certain standards and the protection of Russian producers, but also by the factors of pressure on Ukraine due to the desire to control Ukrainian GTS, the rejection of certain political decisions of Ukrainian authorities, the desire of the RF to drag Ukraine into the Customs Union, lobbying of the interests of Russian producers and other economic and political motives.

We suggest possible ways to secure foreign economic security. We pay attention to the development of a defence strategy that would include: a system of countermeasures in response to Russian trade and economic attacks; introduction of energy-saving programs, the rationalization of the use of energy resources while searching for alternative sources of their involvement; differentiation of exports flows of Ukrainian goods to reduce dependence on Russian market; maximization of the benefits in the fields of special Russia's interest (Ukrainian GTS, food market).

Keywords: trade and economic relations, foreign economic security, negative balance of foreign trade, export dependence, import dependence, trade wars, to ensure foreign economic security.

Актуальність теми дослідження. Домінування глобалізаційно-інтеграційних процесів у світовій економіці в сучасних умовах надзвичайно актуалізує проблему зовнішньоекономічного співробітництва для будь-якої країни. Незважаючи на те, що головним пріоритетом зовнішньої політики Україна визначила інтеграцію до Європейського Союзу, не менш важливим залишається економічне співробітництво зі східним сусідом – Російською Федерацією (РФ), яка на сьогодні є ключовим стратегічним зовнішньоекономічним партнером України. За своєю природою, характером і потенційними можливостями економічне співробітництво України і РФ достатньо масштабне і всеохоплююче, здатне реалізувати національні економічні інтереси двох країн. Найбільш узагальненою і визначальною формою співробітництва України з Росією протягом багатьох років є тісні торговельно-економічні зв'язки. Адже саме зовнішня торгівля опосередковує практично всі форми міжнародних економічних відносин. До того ж міжнародні торговельно-економічні зв'язки, як свідчить світовий досвід, є ефективним стимулюючим фактором розвитку національної економіки.

Постановка проблеми. Одним із важливих завдань нашої держави є раціоналізація та оптимізація торговельних відносин з Російською Федерацією, яка має бути спрямована на їх аблконалення та забезпечення зовнішньоекономічної безпеки України. Зростаюча залежність української економіки від зовнішніх чинників розвитку та складність і неоднозначність стосунків з Росією зумовлюють необхідність дослідження сучасних проблем торговельно-економічних відносин із найбільшим партнером у контексті зовнішньоекономічної безпеки України, визначення напрямів усунення загроз та пом'якшення їх впливу на економіку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми українсько-російського співробітництва в торговельно-економічній сфері вивчають такі вчені, як Б. Губський, А. Мазаракі, Ю. Макогон, С. Пирожков, А. Поручник, Я. Столярчук, А. Сухоруков та ін. В економічній літературі достатньо ґрунтовно проаналізована історія українсько-російського торговельного співробітництва, виок-

---

МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІКА

ремлено його етапи, висвітлені питання динаміки експортно-імпортних операцій, товарна структура торгівлі між двома країнами тощо.

Проте ускладнення взаємовідносин України з Російською Федерацією в останні роки потребує досліджень проблем українсько-російських торговельно-економічних зв'язків з позицій зовнішньоекономічної безпеки.

Основи теорії зовнішньоекономічної безпеки України закладено у працях З. Варналія, О. Власюка, В. Геєця, Л. Григорової-Беренди, Л. Коковського, В. Реутова, І. Сухорукова, А. Чеснокова, Л. Яремко та інших. Визначено сутність та місце зовнішньоекономічної безпеки в загальній системі національної економічної безпеки, розкривається її структура, розроблена методика оцінки рівня зовнішньоекономічної безпеки, досліджуються шляхи забезпечення зовнішньоекономічної безпеки України.

Постановка завдання. Метою даної статті є аналіз проблем українсько-російських торговельно-економічних відносин з точки зору зовнішньоекономічної безпеки України.

Виклад основного матеріалу. Зовнішня торгівля і вся національна економіка України значною мірою залежать від торговельно-економічної співпраці з головним партнером України – РФ. Серед особливостей українсько-російських торговельно-економічних відносин в економічній літературі виділяють структурну асиметрію торговельних відносин, високий рівень експортної та імпортної залежності, базування відносин на успадкованій спеціалізації та кооперації [2; 9; 14; 15].

Особливості та активність формування і розвитку українсько-російських торговельних відносин зумовлені багатьма факторами, до яких можна віднести:

а) природно-географічні (територіальна близькість країн та значна протяжність загального сухопутного і морського кордону);

б) геополітичне розташування (розташування України між Європою і Росією, її територія для Росії є воротами у Європу);

в) історична, етнічна та демографічна подібність країн (перебування обох країн у єдиній системі соціально-економічних координат близько трьох з половиною століть свідчить про єдність історичного минулого, культури, ментальності, звичаїв, традицій, релігійних вірувань, схожість їх економічного розвитку);

4) спільність або однотипність проблем та інтересів (перед обома державами стоять однакові цілі: реформування національних економік, їх структурна перебудова, забезпечення стійкого зростання);

5) тотожність та взаємодоповнюваність економік (можливість використання об'єктів інфраструктури, створеної у межах Радянського Союзу; ресурсна і технологічна взаємозалежність галузей та виробництв обох країн);

б) наявність багатогранних наукових зв'язків.

Про економічну взаємозалежність двох колишніх радянських республік свідчить 80%-а частка Росії в сукупному товарообігу України за 1991 рік [4]. І в сучасних умовах на Російську Федерацію припадає найбільша частка українського зовнішньоторговельного обороту. Так, за підсумками 2011 року частка РФ у загальному експорті товарів і послуг становила 31,1% або 25454,2 млн. дол. США, а в імпорті – 34,6% або 30087,8 млн. дол. США [5].

Україна також відноситься до важливих торговельних партнерів Росії, займає вагомe місце у її зовнішній торгівлі. Зокрема, у 2011 році наша держава посіла 4 місце серед усіх торговельних партнерів РФ. На Україну припадає до 6,2% об'єму зовнішньої торгівлі РФ, попереду лише Китай (10,2%), Німеччина (8,7%) і Нідерланди (8,3%) [1].

Аналіз динаміки експортно-імпортних зв'язків між Україною та РФ свідчить про стійке зростання сукупних обсягів зовнішньої торгівлі між двома країнами у 2000-2011 роках, за винятком кризового 2009 р. Загальний товарооборот України з РФ у 2011 р. склав 55542 млн. дол. США, що майже на 34% більше, ніж у 2010 році і майже в 5 разів перевищує показники 2000 року [5].

Але, незважаючи на стрімкий розвиток українсько-російських торговельно-економічних відносин, сьогодні у стосунках країн постійно виникають бар'єри, і перш за все, політичного характеру.

МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІКА

Подібність виробництв в окремих галузях економіки, схожість номенклатури товарів, які пропонуються на зовнішніх ринках, перетворюють товаровиробників України і Росії на конкурентів. Між країнами існують певні розбіжності інтересів у сфері енергопостачання, відносини останнім часом будуються на нерівноправній основі. На даний момент Росія використовує важелі економічного і політичного тиску на Україну. Тому, враховуючи особливості українсько-російських відносин, при торгівлі з Росією необхідно дотримуватись вимог зовнішньоекономічної безпеки.

Згідно з українським законодавством, зовнішньоекономічна безпека – це такий стан відповідності зовнішньоекономічної діяльності національним економічним інтересам, що забезпечує мінімізацію збитків держави від дії негативних зовнішніх економічних чинників та створення сприятливих умов розвитку економіки завдяки її активній участі у світовому розподілі праці [10].

Однією з найважливіших складових зовнішньоекономічної безпеки є зовнішньоторговельна безпека, яку Л.О. Коковський пропонує розглядати як оптимальну відкритість економіки, що забезпечує збалансовану зовнішню торгівлю, диверсифіковані поставки основних видів сировини, товарів, послуг та експортну й імпорتنу незалежність економіки країни від зовнішнього середовища [7; 8].

Стан зовнішньоторговельної безпеки має відображати ступінь захищеності зовнішньоторговельних відносин країни, тобто стійкість до внутрішніх і зовнішніх загроз. Стійкість до загроз можна дослідити за допомогою показників-індикаторів, а саме їх порогових значень, що і слугуватимуть параметрами безпеки. Тобто аналіз зовнішньоторговельної безпеки проводиться за допомогою індикативного методу і здійснюється шляхом зіставлення фактичних показників стану зовнішньоекономічних зв'язків країни з їх пороговими значеннями. Порогові значення показників-індикаторів, які використовують для оцінки рівня зовнішньоекономічної безпеки, в Україні визначено на законодавчому рівні (табл. 1).

Найбільш вдало, на наш погляд, доповнив і поглибив офіційно затверджену методику у своїх працях Л.О. Коковський [7; 8], який пропонує визначати два порогові значення.

Таблиця 1

Система індикаторів стану зовнішньоекономічної безпеки України

№	Індикатор, одиниця виміру	Порогове значення
1	Частка імпорту у внутрішньому споживанні держави, %	не більше 30
2	Частка імпорту продовольства у внутрішньому споживанні держави, %	не більше 25
3	Питома вага провідної країни-партнера в загальному обсязі зовнішньої торгівлі, %	не більше 30
4	Питома вага сировинного та низького ступеня переробки експорту (промисловості) у загальному обсязі експорту товарів, %	не більше 40
5	Коефіцієнт покриття імпорту експортом (відношення між обсягами експорту та імпорту), разів	не менше 1
6	Відношення обсягу експорту до ВВП, %	не більше 50
7	Відношення обсягу імпорту до ВВП, %	не більше 50

Джерело: [10].

Перше порогове значення сповіщатиме про ризиковість ситуації та наближення небезпеки, дозволяючи при цьому зважено та завчасно розробити і прийняти управлінське рішення. Перетин другого порогового показника інформує про критичність ситуації та необхідність негайного втручання держави. Відповідно, автор виділяє три рівні зовнішньоекономічної безпеки: нормальний, передкризовий та критичний (табл. 2).

Таблиця 2

Показники зовнішньоекономічної безпеки України та їх порогові значення

№	Показники зовнішньоекономічної безпеки	Порогове значення	
		передкризовий стан	критичний стан
1	2	3	4
1	Коефіцієнт покриття експортом імпорту	менше 1; більше 1,2	менше 0,9; більше 1,3

МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІКА

Продовження таблиці 2

1	2	3	4
2	Відношення експорту до ВВП, %	більше 40	більше 50
3	Відношення імпорту до ВВП, %	більше 40	більше 50
4	Частка в експорті товарів інноваційної продукції, %	менше 15	менше 10
5	Частка сировини в товарному експорті, %	більше 40	більше 50
6	Питома вага провідної країни-партнера в загальному обсязі зовнішньої торгівлі, %	більше 25	більше 30
7	Імпорт енергетичних ресурсів з однієї країни, %	більше 25	більше 30

Джерело: [7; 8].

Взагалі методика оцінки стану зовнішньоекономічної безпеки базується на основі даних, що охоплюють показники торговельно-економічних відносин з усіма країнами-партнерами. Проте, враховуючи надзвичайно велику питому вагу Російської Федерації в обсязі зовнішньої торгівлі України та значний вплив зовнішньоекономічних відносин з РФ на економічне становище нашої держави, буде доцільно розрахувати та проаналізувати певну сукупність індикаторів для оцінки зовнішньоекономічної безпеки України в контексті відносин із її найбільшим та найвагомимм торгово-економічним партнером – Російською Федерацією.

Для оцінки зовнішньоекономічної безпеки України на російському векторі проаналізуємо найважливіші її індикатори, які наведені у таблиці 2. Результати розрахунків представимо у таблиці 3.

Таблиця 3

Індикатори зовнішньоекономічної безпеки України на російському векторі

Рік	Питома вага РФ у загальному обсязі зовнішньої торгівлі України		Коефіцієнт покриття експортом імпорту		Відношення експорту до ВВП		Відношення імпорту до ВВП		Питома вага енергетичних ресурсів, імпортованих з РФ	
	%	Стан безпеки	в частках	Стан безпеки	%	Стан безпеки	%	Стан безпеки	%	Стан безпеки
2000	34,7	Критичний	0,93	Передкризовий	17,8	Критичний	19,2	Критичний	-	-
2001	32,0	Критичний	0,96	Передкризовий	15,1	Передкризовий	15,8	Передкризовий	-	-
2002	30,0	Критичний	0,84	Критичний	13,0	Передкризовий	15,5	Передкризовий	-	-
2003	29,8	Передкризовий	0,73	Критичний	13,0	Передкризовий	17,8	Критичний	-	-
2004	29,5	Передкризовий	0,67	Критичний	12,6	Передкризовий	18,7	Критичний	-	-
2005	29,4	Передкризовий	0,76	Критичний	11,7	Передкризовий	15,4	Передкризовий	70	Критичний
2006	27,6	Передкризовий	0,82	Критичний	10,9	Передкризовий	13,3	Передкризовий	55	Критичний
2007	27,1	Передкризовий	0,92	Передкризовий	11,3	Передкризовий	12,3	Передкризовий	50	Критичний
2008	23,3	Нормальний	0,97	Передкризовий	10,9	Передкризовий	11,3	Передкризовий	39	Критичний
2009	25,9	Передкризовий	0,86	Критичний	10,2	Передкризовий	11,8	Передкризовий	57	Критичний
2010	32,2	Критичний	0,81	Критичний	13,6	Передкризовий	16,9	Передкризовий	76	Критичний
2011	32,5	Критичний	0,85	Критичний	15,4	Передкризовий	18,2	Критичний	68,3	Критичний

Джерело: розраховано за даними: [5; 11; 12].

МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІКА

Проаналізувавши дані таблиці 3, можемо зробити висновок про критичну залежність України від Росії як основного торговельного партнера. Питома вага РФ у загальному обсязі зовнішньої торгівлі України протягом останніх 11 років хоч і має незначну тенденцію до зниження, проте все одно коливається навколо критичної межі у 30%. Нормальне значення цього показника спостерігалось лише у 2008 р., але це було спричинено не діяльністю держави у напрямку покращення зовнішньоекономічної безпеки, а загальним падінням товарообороту з РФ унаслідок світової фінансово-економічної кризи.

Динаміка такого індикатора зовнішньоекономічної безпеки як коефіцієнт покриття імпорту експортом протягом останніх років також виявляє чітку закономірність невідповідності його значення нормативному (не менше 1). Це підтверджує думку про те, що держава має докласти максимальних зусиль у напрямку зменшення залежності від російського імпорту та нарощення власного експорту, адже довготривале від'ємне значення зовнішньої торгівлі держави несе в собі багато загроз, головна з яких – пошук і забезпечення зовнішніх ресурсів для вирівнювання платіжного балансу, що в основному здійснюється за рахунок зовнішніх запозичень. Як наслідок, загострюється інша зовнішня загроза економічній системі країни – високий валовий та державний борг [8].

Враховуючи високу відкритість української економіки, доцільно проаналізувати динаміку таких показників, як експортна та імпортна залежність України від Російської Федерації, що визначаються як відношення експорту/імпорту до ВВП країни.

Дані таблиці 3 стосовно зазначених показників свідчать про те, що за останні роки експортна залежність України від РФ визначалась певною стабільністю і навіть мала тенденцію до незначного зниження, тобто зростання об'єму експорту до РФ відбувалось пропорційно до росту ВВП в країні. Після зниження з 17,8% у 2000 р. до 13% у 2002-2003 рр. даний показник коливався на рівні 10-12%, але у 2010-2011 роках відбулось різке його зростання до 15,4%.

Імпортна залежність мала більш чітку тенденцію до зниження у розмірі 1,5-2% за рік, що пояснюється зміцненням внутрішнього ринку та диверсифікацією імпорту, проте після кризового 2009 р. відбувся дуже значний стрибок і даний показник досяг критичного для зовнішньоекономічної безпеки рівня у 18,2%. В цілому спостерігається висока імпортно-експортна залежність української економіки від РФ. До такого висновку ми дійшли, врахувавши динаміку загальних показників експортної і імпоротної квот в Україні і високу частку РФ у експортно-імпортних операціях України.

При аналізі зовнішньоекономічної безпеки України у контексті торговельно-економічних відносин з Російською Федерацією безперечно найскладнішою проблемою є критична залежність від російських енергоносіїв. Як свідчать дані таблиці 3, частка енергетичних ресурсів, імпортованих з РФ, у 2006-2008 рр. знижувалась: із 70% у 2005 р. до 39% у 2008 р. Проте, зрозуміло, що реального зниження частки РФ в імпорті енергетичних ресурсів не відбулось. Впродовж 2005-2008 рр. імпорт природного газу в Україну із РФ знизився у 5 разів, а вже у кризовий 2009 рік різко зріс більш як у 16 раз [11; 12]. Зниження частки РФ у структурі українського імпорту енергетичних ресурсів у 2006-2008 рр. можна пояснити тим, що основним постачальником природного газу в даний період була компанія «РосУкрЕнерго», яка за погодженням із РФ декларувала походження природного газу як середньоазійського. Тому говорити про досягнення фактично безпечного рівня забезпечення імпорту енергетичних ресурсів із однієї країни не доцільно. Крім того, Україна в зазначений період не провела жодних заходів, спрямованих на пошук можливостей зниження цієї частки.

Про вразливість України свідчить також залежність від однієї країни-експортера – Росії за іншими видами палива, яка становить, наприклад, за нафтою – 74%, а за ядерним паливом – 100%. Спроби використати постачання енергоносіїв як важіль тиску наша держава відчуває вже з перших днів незалежності. Дуже часто навколо умов постачання газу виникають конфлікти, які іноді переростають у «газові війни». Посилюють залежність від Росії також внутрішні проблеми неефективного і непрозорого розподілу та споживання енергоресурсів.

На основі сукупності показників (таблиця 3) виділимо також три основні рівні комплексної оцінки зовнішньоекономічної безпеки України на російському векторі: нормальний, передкризовий,

---

МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІКА

критичний. За Л.О. Коковським, для передкризового рівня одна або декілька загроз мають недопустиме значення, для критичного рівня – сукупність показників (більше половини) має значення, гірше, ніж їх порогове значення [7].

Виходячи із вищезазначеного, стан зовнішньоекономічної безпеки України у торговельно-економічних відносинах з Російською Федерацією (як за окремими індикаторами, так і за комплексним показником) можна назвати критичним. Фінансово-економічна криза 2008-2009 рр. загалом не змінила тенденції до зниження рівня стану зовнішньоекономічної безпеки України, хоча дещо послабила силу впливу одних загроз та посилила вплив інших. Тому держава має вжити негайних та ефективних заходів щодо покращення даної ситуації.

Велику загрозу для зовнішньоекономічної безпеки України несуть так звані «торгові війни», які практично щороку, починаючи з 1990-х років, тобто з моменту розділу економік двох держав на самостійні, ведуться з Російською Федерацією. Але справжні війни розгорілися вже в XXI столітті, коли повністю сформувалося нове російське та українське промислове лобі, готове до «військових дій» на законодавчому фронті. Почалося активне витіснення українських товарів з російського ринку і навпаки. Цей процес стосувався практично всього – починаючи з російських магnezіальних вогнетривів і електричних лампочок і закінчуючи українськими трубами і маслом [13]. Проте основними векторами торгових воєн в сучасних умовах, як і раніше, залишаються продовольча продукція та машинобудування.

Звичайно, торгові війни між Україною і РФ мають цілком об'єктивні причини. Але в українсько-російських торгових конфліктах дуже часто і чітко простежується політичне підґрунтя. Останнім часом розгортання нових торгових воєн застосовується Росією як засіб тиску та впливу на Україну щодо певних політичних питань. Адже проголошений Україною курс на європейську інтеграцію вступає в конфлікт з пріоритетним завданням Росії – побудови могутньої євразійської держави. У переважній більшості випадків ініціатором українсько-російських торговельних суперечок виступає саме Російська Федерація, а Україна змушена у відповідь застосовувати контрзаходи.

Однією з останніх торгових воєн, ініційованих РФ стосовно України, була так звана «сирна війна», яка негативно позначилася на зовнішньоторговельному балансі країни і завдала значних втрат молочної галузі України. У результаті цієї війни наша держава недоотримала 46,8 млн. дол. США [3].

Ще більших втрат українська економіка зазнала через введення з 01.09.2012 р. утилізаційного збору для українських автовиробників, що фактично відтіснило їх з російського ринку та разом з низьким попитом на внутрішньому ринку призвело до зупинки наприкінці 2012 р. ряду українських автозаводів і колосальних втрат для економіки [6]. І хоча реакція української сторони була миттєвою через запровадження утилізаційного збору на російські автомобілі, та це не дало належного ефекту. Адже українські автозаводи відправляють до Росії автомобілі на значно більшу суму, ніж росіяни постачають нам. Наприклад, за I півріччя 2012 р. Україна відправила РФ легковиків на 167,8 млн. дол. США, а купила – на 108 млн. дол. [5].

Звичайно, причиною виникнення торгових воєн між Україною і РФ може бути невідповідність українських товарів певним нормам та захист внутрішнього виробника, проте не можна не враховувати й такі фактори, як тиск на Україну через бажання контролювати українську ГТС, адже дана тактика успішно спрацювала з білоруською ГТС; неприйняття певних політичних рішень української влади; відповідь на бажання України переглянути газові контракти; прагнення РФ зтягнути Україну до Митного Союзу; лобіювання інтересів російських виробників та інші економіко-політичні мотиви.

Як правило, від торгових воєн найбільше страждає бізнес. Але у результаті застосування контрзаходів (наприклад, встановлення дзеркальних мит на російські товари) можуть постраждати й українські споживачі. Водночас, не можна забувати, що торгові війни приносять і певну користь, спонукаючи підприємців до більш активної модернізації виробництва, підвищення якості продукції, приведення її до відповідності світовим стандартам, а також переорієнтації із ринку однієї країни на багатовекторність.

МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІКА

Забезпечення зовнішньоекономічної безпеки у відносинах з Росією є надзвичайно важливим завданням, для вирішення якого необхідно розробити і застосовувати комплексну стратегію захисту, яка б включала в себе: систему контрзаходів у відповідь на російські торгово-економічні атаки; введення програм енергозбереження, раціоналізацію використання енергоресурсів з одночасним пошуком альтернативних джерел їхнього залучення; диференціацію експортних потоків українських товарів для зменшення залежності від російського ринку; максимізацію вигод у тих сферах, в яких найбільш зацікавлена Росія (українська ГТС, ринок продовольчих товарів).

Висновки. Стан зовнішньоекономічної безпеки України у відносинах з РФ є критичним і потребує негайних та ефективних заходів щодо покращення даної ситуації. Для України це питання є надзвичайно важливим в силу високої відкритості її економіки, експортоорієнтованості промисловості й аграрного сектора та імпортоорієнтованості внутрішніх споживачів. Ускладнюють становище України такі чинники, як: висока залежність України від експорту до Росії, адже російський ринок є основним для переважної більшості українських виробників, а також критична залежність від російського імпорту, особливо це стосується енергоносіїв.

Серед інших загроз зовнішньоекономічній безпеці України на російському векторі можна виділити від'ємне сальдо зовнішньої торгівлі; введення Росією ліцензування, квотування, додаткового імпортного мита на українські товари; витіснення українських товарів з російського ринку тощо.

Для Росії принциповим питанням є вступ України до Митного союзу. Все-таки задекларований європейський вектор зовнішньої політики України грає не на користь нашому східному сусіду. І спроби будь-якими можливими способами завадити цьому процесу зі стратегічної точки зору цілком зрозумілі. Проте така політика призводить до ситуації, коли взаємовигідне партнерство між державами трансформується в затяжну конфронтацію, від якої страждають як споживачі, так і виробники. Звичайно, взаємовідносини між Росією і Україною ніколи не були простими, але у 2012 році вони досягли піку своєї напруженості.

Для того, щоб торгово-економічне співробітництво України з Росією сприяло соціально-економічного розвитку, покращенню рівня життя населення, необхідно забезпечити дієвий механізм зовнішньоекономічного захисту. Торговельно-економічні зв'язки України з РФ повинні будуватись на принципах відкритості, прозорості, рівноправності, взаємовигідності, незалежності від політичних впливів, а також узгодження з євроінтеграційним вибором України.

Література

1. Внешняя торговля: Российская Федерация, Северо-Западный Федеральный Округ и Санкт-Петербург (2011) Информационный бюллетень [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.euro-info-center.ru>.
2. Волович О. Українсько-російське співробітництво в економічній сфері [Електронний ресурс] / О. Волович. – Режим доступу: http://www.niss.od.ua/p_volovich.html.
3. Втрати України від скорочення експорту молочної продукції складають 80 млн. доларів США [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.agribusiness.kiev.ua/uk/press/1343721318/>.
4. Галушко О.В. Розвиток українсько-російських торговельно-економічних відносин (1991-2010 рр.) [Електронний ресурс] / О.В. Галушко. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Pmv/2010_1/12%20galushko.pdf.
5. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
6. ЗАЗ зупинив випуск авто через утилізаційний збір [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://real-economy.com.ua/news/30090.html>.
7. Коковський Л.О. Сучасні проблеми зовнішньоекономічної безпеки України та напрями їх подолання [Електронний ресурс] / Л.О.Коковський // Ефективна економіка. – 2011. – №10. – Режим доступу: http://economy.nayka.com.ua/index.php?nomer_data=10&year_data=2011.
8. Коковський Л.О. Сучасні тенденції та актуальні проблеми зовнішньоторговельної безпеки України / Л.О. Коковський // Формування ринкових відносин в Україні. – 2012. – №11. – С. 27-33.
9. Мазаракі А. Сучасні тенденції та чинники розвитку зовнішньої торгівлі України / А. Мазаракі, Т. Мельник // Вісник КНТЕУ. – 2011. – №2. – С.5-14.
10. Методика розрахунку рівня економічної безпеки [Електронний ресурс] / Міністерство економіки України. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/control/publish/article?art.id=97980>.
11. Платіжний баланс і зовнішній борг України. 2011 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=112444>.
12. Платіжний баланс і зовнішній борг України. 2010 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=73706>.
13. Пуригіна О.Г. Міжнародні економічні конфлікти: навч. посіб. / О.Г. Пуригіна. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 280 с.

МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІКА

---

14. Українсько-російські відносини: економічний аспект: Монографія / [С.І. Пирожков, Б.В. Губський, А.І. Сухоруков та ін.]. – К.: НІУРВ, 1999. – 104 с.

15. Шевченко Г.М. Східний вектор інтеграції України в сучасних світогосподарських трансформаціях / Г.М.Шевченко // Вісник Донецького університету. Сер. В: Економіка і право. Спецвип. Т.1. – 2011. – С.173-176.

References

1. *Vneshnyaya trgovlya: Rossiyskaya Federatsiya, Severo-Zapadnyy Federalnyy Okrug i Sankt-Peterburg (2011) Informatsionnyy byulleten* [Foreign trade: Russian Federation, Northwestern Federal District and Saint Petersburg (2011) Information bulletin]. Available at: <http://www.euro-info-center.ru> (accessed 15 February 2013).

2. Volovych O. *Ukrainsko-rosiiske spivrobotnytstvo v ekonomichnii sferi* [Ukrainian-Russian cooperation in the economic sector]. Available at: http://www.niss.od.ua/p_volovich.html (accessed 15 February 2013).

3. *Vraty Ukrainy vid skorochennia eksportu molochnoi produktsii skladaiut 80 mln. dolariv SShA* [Losses of Ukraine caused by the reduction of dairy products export account for \$ 80 mln.]. Available at: <http://www.agribusiness.kiev.ua/uk/press/1343721318/> (accessed 15 February 2013).

4. Halushko O.V. *Rozvytok ukrainsko-rosiiskyykh torhovelno-ekonomichnykh vidnosyn (1991-2010 rr.)* [Ukrainian-Russian trade and economic relations development (1991-2010)]. Available at: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Pmv/2010_1/12_galushko.pdf (accessed 15 February 2013).

5. *Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy* [State Statistics Committee of Ukraine]. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (accessed 15 February 2013).

6. *ZAZ zupynyv vypusk avto cherez utylizatsyni y zbir* ["ZAZ" (Zaporizhia automobile building plant) has stopped automobile production because of the rendering tax]. Available at: <http://real-economy.com.ua/news/30090.html> (accessed 15 February 2013).

7. Kokovskyi L.O. Suchasni problemy zovnishnioekonomichnoi bezpeky Ukrainy ta napriamy yikh podolannia [Current issues of foreign-economic security of Ukraine and the ways of their overcoming]. *Efektivna ekonomika – Effective economy*, 2011, no. 10. Available at: http://economy.nayka.com.ua/index.php?nomer_data=10&year_data=2011. (accessed 15 February 2013).

8. Kokovskyi L.O. Suchasni tendentsii ta aktualni problemy zovnishniotorhovelnoi bezpeky Ukrainy [Modern trends and current issues of foreign trade security of Ukraine]. *Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini – Market relations formation in Ukraine*, 2012, no. 11, pp. 27-33.

9. Mazaraki A., Melnyk T. Suchasni tendentsii ta chynnyky rozvytku zovnishnioi torhivli Ukrainy [Current trends and factors of foreign trade development in Ukraine]. *Visnyk KNTEU – Scientific journal of KNUTE*, 2011, no. 2, pp. 5-14.

10. *Metodyka rozrakhunku rivnia ekonomichnoi bezpeky* [Methods of economic security level calculation]. Available at: <http://www.me.gov.ua/control/publish/article?art.id=97980> (accessed 15 February 2013).

11. *Platizhnyi balans i zovnishnii borh Ukrainy. 2011 rik* [Balance of payments and external debt of Ukraine. 2011]. Available at: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=112444> (accessed 15 February 2013).

12. *Platizhnyi balans i zovnishnii borh Ukrainy. 2010 rik* [Balance of payments and external debt of Ukraine. 2010]. Available at: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=73706> (accessed 15 February 2013).

13. Puryhina O.H. *Mizhnarodni ekonomichni konflikty* [International economic conflicts]. Kyiv, TsUL Publ., 2008. 280 p.

14. Pyrozhkov S.I., Hubsyky B.V., Sukhorukov A.I. *Ukrainsko-rosiiski vidnosyny: ekonomichni aspekt* [Ukrainian-Russian relations: economic aspect]. Kyiv, NIURV Publ., 1999. 104 p.

15. Shevchenko H.M. Skhidnyi vektor intehratsii Ukrainy v suchasnykh svitohospodarskykh transformatsiakh [Eastern vector of Ukraine integration in current world economy transformations]. *Visnyk Donetskooho universytetu. Ser. 5: Ekonomika i pravo - Donetsk university scientific journal. Ser. B: Economics and law*, 2011, Vol. 1, pp. 173-176.

Надійшла 15.02.2013